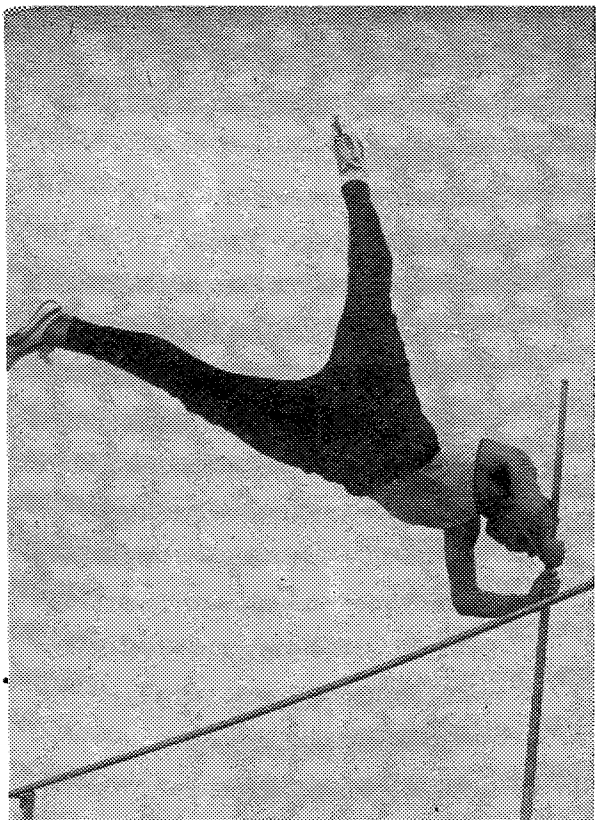

In angstige spanning kijkt het publiek naar deze sportsman. Zal hij het halen of zal hij de lat afwerpen? Zal hij de sprong halen, meer dan twee maal zo hoog als hij zelf groot is? En dat is het grootse, dat de sport de mens geleerd heeft: zelfbeperking, het zich houden aan de regels en bovenal: kunnen verliezen. Kunnen verliezen zonder de tegenstander te haten en achteraf alsnog te beledigen. Dit edele spel, de bloedeloze krachtmeting, gaven de Grieken uit de oudheid aan de mensen. Zich verheugen in eigen kracht, zich inspannen tot het uiterste en het verlies kunnen nemen. Zonder regels is geen vorm van menselijk samenteven mogelijk. Het recht niet in eigen hand nemen maar zich onderwerpen aan een oordeel van onpartijdigen. Daarin is een groei te zien, van ongereguleerde wraakcoëfening tot oog-om-oog, tand-om-tand, tot straf zonder wreedheid. Een groei van het recht in het verkeer der individuen. Staten echter, koningen, dictatoren, namen, lang nadat het recht in één land geëerbiedigd werd in internationale verhoudingen het recht nog steeds in eigen hand. Als regeringen iets wilden en anderen verzetten zich dan beslisten de wapenen. Maar ook daar, in het internationale verkeer is iets gegroeid, is het internationale recht ontstaan. Ook landen moeten kunnen verliezen, moeten zich aan regels houden, moeten zich kunnen beheersen en beperken.

Na een serie mislukkingen, omdat macht en recht zo door elkaar lopen voor vele regeringen, omdat „de nationale eer verbiedt” dat ze zich neerleggen bij uitspraken van anderen, is de V.N. uit de chaos, die Hitler en Mussolini veroorzaakt hadden, geboren. Op 24 oktober is het dertien jaar geleden dat het Handvest der Verenigde Naties van kracht werd. De baby was gezond en flink, de peters en de meters verwachtten veel van het kind. De gezondheid is achteruit gegaan, het kind werd zwak en velen denken dat het niet volwassen zal worden. Wij zijn niet zo pessimistisch. De groei van recht is onmiskenbaar en staten zullen ook leren verliezen, met schade en schande. Leve de Verenigde Naties.

MENS en Wereld

Waar staan wij?

Moderne humanisten in de wereld van nu

Wij staan in Nederland, midden tussen de geestelijke krachten die meetellen in het nationale leven. De hervormde synode in zijn herderlijk schrijven van enkele jaren terug erkende de humanisten in hun eigen aard. Vele vooraanstaande katholieken doen niet anders. Deze erkenning sluit wederzijdse principiële strijd overigens niet uit, allermint; maar dat doet niet af aan het feit, dat de humanisten in ons land midden in de werkelijkheid staan. Ook door hun adviezen aan officiële instanties en maatschappelijke instellingen; ook door hun stelling nemen in actuele vragen, zowel in het openbaar als binnenskamers. En vooral ook door de betrekkelijk grote hoeveelheid concrete en praktische hulp, door honderden vrijwilligers en beroepskrachten verleend aan arbeiders, gevangenen, en talloze anderen met hun moeilijkheden in het dagelijkse leven.

En het is goed dat we daar staan, midden in de werkelijkheid om van daar uit ook onze kritische bijdrage te kunnen leveren: als wij stelling nemen tegen eenzijdigheden als het subsidie van Tirade, en tegen de zuigkracht die uitgaat van wondergenezers als Osborn, of tegen de kinderachtige belemmeringen voor crematie in de begrafeniswet. Het is ook goed dat we op onze hoede zijn om een nog meer ten dele verkregen gelijkgerechtigdheid te verdedigen en verder te verwerklijken. Want zelfs de meeste humanisten en hun geestverwanten hebben, evenmin als de meeste christenen, denk ik, ook maar een vaag idee van de wijze waarop ernstige principiële tegenstellingen in het praktische werk worden omgezet in schijnheilige kleinzieligheid. In de verwerklijking van onze arbeid worden we bestreden niet alleen met laster, en erger gefluister, maar ook met reglementen, tactische manoeuvres, en nooit eindigende chicanes. Het christendom doet zich dáár veelal voor als een benepen gekonkel om machtsposities.

Daarom is het volstrekt nodig dat achter kwaliteit en toewijding van onze werkers het getal staat van onze aanhangers. Wij kunnen hen niet missen. Wij hebben hen nodig in groeiend aantal; om onze posities te handhaven. En ook om straks onze aanspraken geldend te maken, als het gaat om de

ideële grondslag van de openbare school of om het humanistisch geluid in de radio bij de nieuwe omroepwet. En niet minder hebben we allen die zich met ons verwant voelen nodig voor het werk zelf, dat alleen met vereende inspanning tot een goed einde kan worden gebracht. Intellectuelen, raadslieden, organisatoren, mensen met bekwaamheden en belangstellingen op alle gebieden, ook op heel eenvoudig terrein. Want we kunnen het alleen tezamen doen . . . en betalen!

Wij moeten ook onze verantwoordelijkheid in de wereld niet vergeten. De internationale humanistische beweging, gevestigd in Nederland, is nog klein. Maar ze vertegenwoordigt een vruchtbare gedachte in een wereld, die de grote ontmoeting van oost en west tegemoet gaat. Hier moet men niet denken aan Rusland en Amerika, maar aan de ontmoeting met de ontwaakte werelddeelen, voor wie het christendom een geloof is tussen andere, en niet eens het meest belangrijke. Maar zij zoeken naar een levensinzicht, dat in de moderne wereld hanteerbaar is, ergens tussen totalitarisme en dogmatiek. Ook die internationale taak ligt voor ons. Vandaar onze bemoeienis met het vraagstuk van de onderontwikkelde gebieden en de atoombomkwestie. Ook op dit terrein hebben we mogelijkheden, experts, invloed. Ook hier behoeven we de steun van een krachtige, groeiende beweging.

Wij kunnen een bijdrage leveren. Door onze bereidheid alle kennis, alle inzicht, alle hulpbronnen van de mens, niet gehinderd door traditionele vooroordelen in te zetten voor een menswaardige wereld. Daarvoor is nodig dat de kracht van een echte humanistische bezinning steeds meerderen drijft en hen die zich humanist noemen onverminderd bezielt. Opdat het humanisme nog meer een ontmoetingsplaats wordt voor allen die van uit hun zuiver menselijke verantwoordelijkheid mee willen werken aan de taak die ons gesteld is. Het is niet te theoretisch, te rationalistisch, te religieus, te praktisch of te vaag. Het is wat wij er van maken als we ons er aan geven. En dan is het de moeite waard.

J. P. VAN PRAAG

KRITISCH ALLERLEI

Het echtpaar Slinger – dat in 1953 naar Freemantle (Australië) emigreerde – wacht in grote spanning op de aankomst van de „Johan van Oldenbarnevelt”, die hun zevenjarige dochtertje Laurie uit Nederland naar huis voert. Laurie is twee jaar geleden ziek geworden, haar rechterknie werd geheel stijf en de dokters in Freemantle zagen geen hoop meer voor haar: Laurie zou wel haar gehele leven slecht ter been blijven. Maar die Australische artsen hadden niet gerekend op de grote kundigheid van de Utrechtse chirurg dr. J. P. Kruijmel, die bereid bleek Laurie te behandelen. Laurie kwam dus naar Utrecht en dr. Kruijmel overwon: na enige operaties is Laurie nu al zover, dat zij net als haar vriendinnetjes kan touwtje springen.

Dit bericht zou eigenlijk alleen in een medisch tijdschrift thuis horen, als er niet nog iets bij vermeld mocht worden. Dr. Kruijmel heeft namelijk het meisje twee jaar lang geheel gratis behandeld, ook voor de toch niet eenvoudige operaties wil hij geen cent hebben. Zijn grootste voldoening is het, een jong meisje genezen naar haar ouders te kunnen sturen. Er is gelukkig – wij stelden het al meer-malen vast – nog wel echte menselijkheid in deze harde wereld.

Nog een staaltje van menselijke solidariteit? Soldaten van het Tweede Depot Infanterie in de Frederik Hendrik Kazerne te Venlo en die van de Limburgse Jagers hebben niet minder dan f 10.000 bijeen gespaard van hun toch niet overvloedige soldij om blinde-geleidehonden te kopen. Sinds 1957 hebben zij al 25 van dergelijke honden kunnen kopen voor het Nederlandse Geleidehondenfonds voor Blinden.

Begrijpelijk, dat dit fonds bijzonder gesteld is op die eenvoudige jongens, die voor hun misdeelde medemens zoveel over hebben. Hulde!

„Is het mogelijk, de werktijd te bekorten tot vijf dagen?” Op deze vraag heeft de SER getracht een antwoord te geven, een antwoord dat kort gezegd hierop neer komt: „De verwezenlijking van een aantal dringende wensen op sociaal terrein zal de te verwachten stijging van het nationale inkomen vrijwel geheel opslukken. Daarom kan de invoering van een kortere wekelijkse werktijd slechts geleidelijk geschieden, gedifferentieerd naar bedrijfstak of onderneming waarbij die ondernemingen of bedrijfstakken voorop zullen gaan, waar de stijging van de produktiviteit de nationale produktiviteitstoename overtreft.”

Aansluitend bij deze samenvatting van het SER-advies – dat wij uit „Het Parool” overnamen – kunnen wij melden, dat een Haags ambtenarenforum tegen de vijf-

daagse werkweek voor ambtenaren is, omdat dit een te zware belasting voor de schatkist zou betekenen. Eerlijk bekend, een probleem dat voor ons – zeker voorlopig – niet het zwaarst weegt.

Verdere verkorting van de arbeidsweek zal ons inziens het probleem van de vrijetijdsbesteding, dat nu al niet gering is, nog vergroten. Wij geloven zelfs – maar misschien vergissen wij ons er in – dreigt dit vraagstuk één der omvangrijkste problemen van deze tijd te worden. Zou het verschijnsel der „no-zems” niet voor een groot deel veroorzaakt worden door het feit, dat talloze jongens en meisjes – maar ook verscheidene volwassenen – met hun vrije tijd geen raad weten?

Dadelijk toegegeven: de zaak zo stellen is haar wellicht tot de allersimpelste proporties terug brengen. Want bij het „nozem-vraagstuk” spelen ook woningtoestanden, gezinsverhoudingen, onderwijsvraagstukken en nog veel meer problematiek een rol. Maar het is onmiskenbaar – ons inziens ten minste – dat verveling, verveling en nog eens verveling een grote rol speelt. Jongens en meisjes, die avond aan avond langs de straten dweilen op zoek naar „vermaak”, vervallen gauw tot straatschenderij. En waar die kan eindigen? In het molesteren van voorbijgangers, en het afranselen van allen die – hetzij in lichaamsbouw of huidskleur – afwijken van „het normale”. Uiteraard kunnen wij hier niet het verlossende woord spreken voor deze kwaal, maar wij zouden wel een lans willen breken voor een intensievere bestudering van deze zijde van het vraagstuk, voor véél ruimere subsidiëring van alle organisaties, die trachten iets te doen voor een zinnige vrijetijdsbesteding, wat men daaronder ook moge verstaan.

Little Rock heeft zich in grote meerderheid uitgesproken tegen integratie, tegen „gemengd” onderwijs dus voor blanke en anders gekleurde jongens en meisjes. Gouverneur Faubus heeft dus zijn zin: hij heeft het gepresteerd twee bevolkingsgroepen, die aanvankelijk niet zo ver meer van elkaar stonden, door middel van zijn hetzmaatregelen uiteen te jagen. Een harde slag voor alle Amerikanen, die met kracht van overtuiging ijveren voor afschaffing van de – zowel voor blanken als negers – vernederende rassenscheiding.

De uitslag van de volksstemming in Little Rock is des te tragischer, als men hem beziet in het licht van de enquête, die de leerlingenraad van de middelbare school in die stad heeft gehouden onder 501 leerlingen. Rond 71 procent van die leerlingen bleek voor

heropening van de gesloten school, ook met integratie. Vierentwintig procent was er tegen en vijf procent der leerlingen bleek geen mening te hebben over dat nijpende vraagstuk. Maar de ouders tonen nu, het „beter te weten” dan hun kinderen. Ja, ja, hoe ouder hoe wijzer? Wij vrezen dat hier meer opgaat het gezegde: „Hoe ouder hoe gekker.” Maar intussen blijft een dringend vraagstuk onopgelost.

Er is dit jaar groot rumoer ontstaan over enkele excessen, die zich onmiskenbaar tijdens het ontgroenen – of „novitiëren” – van pas-aangekomen studenten hebben voorgedaan. De senaat en de novitiaats-commissie van het studentenkorp der Vrije Universiteit zijn geschorst, omdat er zich bij het ontgroenen enkele onverklikkelijke taferelen hebben afgespeeld. In Rotterdam werden enkele jongens gewond, doordat onverantwoordelijke elementen onder de ouderejaars hen met ongebluste kalk bekogelden. In Groningen liepen twee jongens een hersenschudding op bij de „grappenmakerij”, die hun meer ervaren medestudenten zich veroorloofden. In Utrecht moesten een paar novieten naar het ziekenhuis worden vervoerd, nadat zij „slag” hadden geleverd met de politie. En zo zouden er wellicht nog enkele minder prettige zaken te melden zijn.

Wat daarover te zeggen? Omdat wij het niet beter kunnen doen dan de „Kritische Commentaar” uit de NRC van 26 september – waarin aandacht en begrip wordt gevraagd voor het eigen karakter van de studentenwereld – nemen wij daáruit enkele fragmenten uit het laatste deel over: „In de eerste plaats zal de studentenwereld zelf naar een gedragslijn van algemene strekking moeten zoeken. Vooralsnog moeten de corpora geacht worden daartoe mans genoeg te zijn. Maar dan moet niet worden gewacht tot het volgend jaar weer ergens mis is. Meer dan tot nu toe zal men zich in de studentenwereld vooraf op de groentijd, dus op de ontgroeningstaak, moeten bezinnen. Men zal niet na afloop van de groentijd moeten gaan afwachten, hoe het bij de volgende gelegenheid zal lopen. De studentenwereld heeft een heel jaar tijd

om haar gedragslijn voor de volgende groentijd voor te bereiden. Zij zal moeten begrijpen, dat er, ondanks haar eigen aard en haar eigen sfeer – die wij niet graag zouden miskennen – gebeurtenissen zijn die zodanig ongerustheid wekken bij wat voor haar de „buitenwereld” is, dat zij een van buiten komend oordeel niet kan negeren.”

In „De Telegraaf” van 12 september vonden wij cijfers over de bezetting van ons nationale woningbezit – overgenomen uit een rapport van de Centrale Directie van de Volkshuisvesting en Bouwnijverheid – die onrustbarend zijn. Slechts 53 procent van alle huizen blijkt normaal bezet te zijn. Tegenover een overbezetting (bijv. vijf mensen die tezamen minder dan vijf vertrekken ter beschikking hebben) van 23 procent staat een onderbezetting (alleenstaanden met meer dan drie kamers) van 24 procent. En dit beangstigende verschijnsel neemt voortdurend tóe. Het totale aantal onderbezette woningen bedraagt in ons land 683.000.

Let wel: wij willen hier niet pleiten voor het opvoeren van het aantal samenwoningen – het zou, verhoudingsgewijs, betekenen het doen toenemen van het aantal ze-nuwpatiënten in ons land – wel voor goede pogingen, te komen tot een evenrediger verdeling van de totale beschikbare woonruimte. Daarbij zal zonder twijfel een rol spelen, dat vele alleenwonenden of kleine gezinnen wel naar een kleinere woning zouden willen verhuizen, maar, terecht overigens, opzien tegen de niet geringe verhuiskosten en de hogere huren, die hun veelal wachten in de kleinere woningen. Dit probleem op te lossen zou waarschijnlijk betekenen, een groot deel van de woningnood uit de wereld te helpen.

Gouverneur Folsom, van de VS-staat Alabama, heeft woord gehouden: hij heeft Jimmy Wilson – terdood veroordeeld wegens diefstal van f 7.50 – gratie verleend. Nu moet Wilson levenslang, of tenminste vijftien jaar, zitten voor deze geringe misdaad. Wij vinden het nog een onevenredig zware straf. En U...?

HERFSTMIDDAG

*Nu het stortregent
en ieder ding verdwijnt
in 't overwegend
en onbelijnd
geweld van overvloed,
wordt mij bewuster
wat ik geloven moet:
men kan geruster
zijn als de ramp losbreekt
over het leven,
dan waar de lamp verbleekt
in angst en beven,
want in de overmacht
van 't reppend oerbegin
zet God weer onverwacht
herschepend in.*

Guillaume van der Graft; uit: „Mythologisch”, uitg. de Windroos, 1950.

Luchtfoto van een jaar Nederlandse literatuur

Wat is literatuur? Dit is een van die strikvragen waarmee eindeloze, nooit tot een oplossing leidende discussies kunnen worden uitgelokt. Het begrip literatuur is zo moeilijk te definiëren, omdat de functie van de literatuur steeds méé-verandert met de mensenwereld. Misschien zou men kunnen zeggen: literatuur is het waarneembaar worden in proza, poëzie en drama van het kenmerkende geestelijke klimaat en levensgevoel van een bepaalde tijd.

In een ver verleden was iedere geschreven tekst literatuur; bij de klassieken hadden drama en epos het doel te veredelen, op kothurnen te heffen; in het middeleeuwse heldendicht ligt het zwaartepunt op het geweldige en wonderbaarlijke; de moralisten en de psychologische literatuur onderzoeken en commentariëren er menselijke drijfveren en gedragingen; het realisme beschrijft de maatschappij; het essay is beschouwend en beredenerend van karakter; lyriek is, als bekend, de meest individuele uiting van het allerindividueelste gevoel; er zijn tenslotte ontelbare romans en toneelstukken die niet anders beogen dan ontspanning of vlucht uit de werkelijkheid.

Het meest opvallende kenmerk van wat men de „moderne” literatuur zou kunnen noemen, is misschien, dat daar „het onderwerp maar voorwendsel is”, om met Paul Valéry te spreken. Het onderwerp wordt gebruikt om een metafysisch of moreel algemeen probleem aan de orde te stellen, problemen van de genade, de angst, het absurde, de moed, de vernedering, eigenlijk dus geestelijke, existentiële vraagstukken, vol dubbelzinnigheid en tragische paradoxen, alsnog voor de mens onoplosbaar.

In zijn bijzonder interessant boek „Bilan littéraire du XX siècle” (litteraire balans van de twintigste eeuw) zegt de essayist R. M. Albérès, dat in de huidige literatuur eigenlijk twee soorten van literatuur naast elkaar bestaan: de traditionele, die zich op een beproefde manier van reeds bekende en vaak gebruikte thema's bedient, en die vooral steunt op de pijlers van vertelling, beschrijving en psychologische analyse, en een „nieuwe” literatuur, die zich waagt op onbekend terrein, en die bij iedere stap het risico durft te nemen, dat nu eenmaal vastzit aan het onder woorden brengen van wat eigenlijk nog geen namen heeft.

Overal in Europa speelt zich in de literaire wereld hetzelfde af; langzaam en geleidelijk doordringt dit „nieuwe” (dat zich na 1920 is gaan manifesteren) de traditionele literatuur. Alle overgangsvormen zijn aanwezig. Schrijvers en lezers staan, als mensen van de twintigste eeuw, midden in die stroom van verandering. Vandaar dat waardebeoordeling in literaire opzicht nu ook vrijwel onmogelijk is.

Het is geen toeval dat alom geklaagd wordt over het verval, het gebrek aan gezag en competentie van de kritiek. Critici zijn als mens nu eenmaal ook betrokken bij die beweging in de tijd, hun eigen inhoud en inzicht zijn hun maatstaf. Vaak zijn bovendien literaire critici zelf schrijvers en dichters. Zijn zij nog niet of nauwelijks gegrepen door wat ik gemakshalve maar als de „verandering” zal aanduiden (er is geen woord voor), dan zijn zij niet bij machte de innerlijke bewegingen van dat nieuwe levensgevoel en de uitingen ervan bij anderen te begrijpen. Horen zij daarentegen in het andere kamp, dan hebben zij vaak de neiging het „oude” categorisch af te wijzen en af te breken.

In beide gevallen is er eigenlijk sprake van

zelfverdediging. Daartussenin zijn dan verder allerlei mogelijkheden: men kan met één been in de traditie, met één been in het experiment staan, en het eigen zwaartepunt nu eens naar de ene dan weer naar de andere kant verlegd voelen. Men kan innerlijk verscheurd worden en die twijfel afreageren door blindelings van zich af te bijten in een „enfant-terrible”-houding of door zich terug te trekken in een vaak uiterst intelligente en eerlijke, maar nogal steriele scepsis.

Alles bij elkaar zijn „litteratuur” en literaire voorlichting, om van de literaire smaak van

het lezende publiek nog maar te zwijgen, hoogst ingewikkelde en voortdurend aan veranderingen en verschuivingen onderhevige zaken. Men heeft, zoals met name in Nederland vaak gezegd en geschreven wordt, de indruk dat er in de literatuur op het ogenblik eigenlijk helemaal niets meer gebeurt. Ik geloof echter, dat die z.g. stilstand maar schijn is. Waar zulke belangrijke en ver-reikende structuurveranderingen optreden, kan men geen opvallende bloeiverschijnselen verwachten. Die ontstaan meestal op een bodem die al overal door en door gecultiveerd en zodoende „voorbereid” is.

Niemand kan ontkennen, dat er op het ogenblik naar verhouding méér mensen zich rekenschap geven van zichzelf en van de wereld waarin ze leven, en bovendien nog de behoefte hebben zich in de een of andere vorm te uiten, dan ooit tevoren. Het feit, dat zeer velen van hen tevens de tekens, de symbolen, die ze nodig hebben om zich verstaanbaar te maken, eerst zelf moeten uitvinden, hoeft niet persé te betekenen dat er een algemeen gebrek aan creativiteit zou heersen. Wie de in het Nederlands geschreven literaire productie van een jaar (in dit geval 1957-1958) overziet, mist misschien „hoogtepunten”, maar moet toch over de hele linie behoorlijke activiteit constateren.

Om me tot de roman te beperken (en ook op dat terrein zal ik onvolledig moeten blijven, omdat ik niet alles heb kunnen lezen) in het vlak dat R. M. Albérès waarschijnlijk als het „traditionele” zou kwalificeren, is er in het afgelopen jaar werk verschenen van o.a. Antoon Coolen „De grote voltige” (leven en lotgeval van mensen in een door moderne industrie aangeraakt brabantse dorp, en hun onderlinge wisselwerking, met als parallel-gebeuren de ontwikkeling van het door een zakenman gefinancierde amateur-circus, waaruit tenslotte artiesten voor het echte „grote” circus voortkomen); van Clare Lennart „De ogen van Roosje” (de verhouding-van-jongsaf tussen twee zusters, de kinderlijk-gereemde en afhankelijke, en de dominerende en opvallende, wier coquetterie en heerszucht eigenlijk wortelen in levensangst en onmacht tot liefhebben); van H. J. Friedericy „Vorsten, vissers en boeren” (novellen over de door de schrijver van nabij met veel kennis van zaken en sympathie scherp geobserveerde inheemse bevolking, van Celebes onder Nederlands bestuur)

Het naar inhoud en vorm nieuwe, andere, volgens Albérès' definitie, zou men dan wellicht moeten zoeken bij Harry Mulisch' novelle „Het zwarte licht” (chaotisch visioen van menselijke gespletenheid op de rand van wereldondergang) en „De versierde mens” (verhalen, waarin de mens geconfronteerd wordt met allerlei vormen van het verbijsterende, fantastisch-ongerijmde, of waarin een mogelijke werkelijkheid als iets onherkenbaar vreemds verschijnt), bij Bert Schierbeek „De blinde zwemmers” (zoals zijn voorafgaande werk een proza-gedicht, waarin gestreefd wordt naar uitdrukking van een bewustzijnsverruiming, naar een besef van de samenhang en gelijktijdigheid van de meest uiteenlopende verschijnselen in het bestaan); bij Simon Vinkenoog „Wij hielden”, (verlangen naar zuiverheid en communicatie, uitgedrukt als het ware in „negatief”); bij de Vlaming Louis-Paul Boon „De Paradijsvogel” (een bittere parabel van de onmacht tot liefde).

Zoals men ziet is het veel moeilijker om bij deze schrijvers in enkele woorden een omschrijving van de inhoud van hun werk te geven, dan bij de „traditionelen”, waar het verhaal altijd gesitueerd is in een herkenbare werkelijkheid. (Om misverstand te voorkomen moet me hier van het hart, dat dergelijke summieren inhoudsaanduidingen een literair werk nooit recht doen wedervaren, en dat ik me er alleen aan durf bezondigen in het kader van een vluchtig overzicht als dit.

Bovendien valt de scheidingslijn tussen oud en nieuw niet altijd samen met een duidelijk waarneembaar verschil in taalbehandeling of compositie. Ik zou b.v. het kleine boek dat Adriaan Morriën over zijn twee dochtertjes heeft geschreven „Alissa en Adrienne”, om de instelling die eruit spreekt, tot het „nieuwe” willen rekenen, terwijl een boek als „Lago Maggiore” van de vlaamse auteur Johan Daisne, ondanks de modern-litteraire pretentie, mij veel „traditioneler” schijnt.

In het gebied „tussen twee stoelen” zou men misschien het werk moeten situeren van schrijvers als Adriaan van der Veen, „De man met de zilveren hoed” (verhalen van vooral psychologisch ontleidend karakter); Anna Blaman „Overdag” (variaties op het kern-thema van deze schrijfster, de eenzaamheid van het individu); Ben Stroman „Overspeligen” (ook hier eenzaamheid en analyse in een boek dat de verhouding van de romanschrijver tot zijn verbeeldingswereld en de invloed daarvan op zijn eigen persoonlijke leven tot onderwerp heeft).

Van Simon Vestdijk zijn er drie romans verschenen, „Het glinsterend pantser”, „De beker van de min” en „Open boek” (waarschijnlijk heb ik er toch nog een of twee over het hoofd gezien!) „Open boek” is een vervolg op „Het glinsterend pantser” (destijds door mij in „Mens en Wereld” besproken), en „De beker van de min” beschrijft een episode uit de studententijd van Anton Wachter, de hoofdpersoon van die reeks waarschijnlijk sterk autobiografische romans die met „Terug tot Ina Damman” begonnen is.

Het merkwaardige van Vestdijk is, als ik het zo simplistisch mag stellen, dat hij in het „traditionele” wortelt, het chaotische „tussen-gebied” tot zijn speelveld heeft gemaakt, en tegelijkertijd met talloze uitlopers het „nieuwe” binnendringt en annexeert. Er is geen andere schrijver in Nederland (en er zijn er maar weinig ter wereld) die zoveel octaven beheerst! Waarschijnlijk is dat ook een van de voornaamste oorzaken waarom Vestdijk altijd weer verrast, prikkelt, boeit en vragen oproept.

Evenzeer „hors concours”, zij het ook om andere redenen, vind ik het aangrijpende boekje van Marga Minco „Het bittere kruid” (een sober relaas van de manier waarop in de laatste oorlog joodse Nederlanders in naïef vertrouwen en onwetendheid-uit-menselijk-fatsoen leefden in de slagschaduw van hun verschrikkelijk lot).

(Vervolg op pag. 4)

Bij onze Belgische geestverwanten:

Vershil in uitgangspunt parallel met taalverschil

Wie uit de noordelijke Nederlanden naar België trekt, krijgt te maken met een eigenaardigheid waarom wij onze Zuiderburen niet hoeven te benijden: hun tweetaligheid. De belemmeringen, die deze situatie in het verkeer tussen Vlamingen en Walen teweeg brengt werden ons weer duidelijk, toen wij veertien dagen geleden het Nationaal Congres der Vrijzinnige Bewegingen onder de titel: „Humanisme en Ontvoogding van de Mens” bijwoonden, dat daar door de (Waalse) Union Rationaliste en het (Vlaamse) Humanistisch Verbond, gehouden werd.

Het congres werd door twee voorzitters gepresideerd en het prachtige Groot Auditorium van de vrije Universiteit te Brussel, een amphitheatersgewijs gebouwde zaal, die aan 1500 mensen plaats biedt, had tussen elke twee rijen zitbanken koptelefooninstallaties, waardoor men tijdens de redevoeringen een gelijktijdige vertaling van het gesprokene volgen kon.

Toch ligt in deze gespletenheid naar de taal niet de grootste tegenstelling tussen onze Belgische geestverwanten opgesloten.

Al werd buiten de congreszaal en in de „wandelingen” bijna uitsluitend Frans gesproken, zodra het congres zich in een zitting verenigde, bleek dat er van de luisterapparaten nauwelijks gebruik werd gemaakt en dat gold niet alleen de in het Frans uitgesproken redevoeringen maar ook de inleidingen van de Vlaamse en Nederlandse sprekers.

Dat taalverschil mag dan een lastig ding zijn, veel sterker spreekt op zo'n Belgisch congres het verschil in opvattingen tussen Walen en Vlamingen. De van huis uit Franssprekende Belgen onder hen die we nu maar gemakshalve humanisten zullen noemen, zijn sterk georiënteerd op de inzichten en werkmethoden van de Franse rationalisten, terwijl de geestelijke sfeer van de Vlamingen een nauwe verwantschap ver-

toont met die van het Humanistisch Verbond in Nederland.

Het congres begon met (uiteraard twee) openingstoespraken. De voorzitter van l'Union Rationaliste, Mr. L. Mardens, gaf daarbij een korte schets van de wereldsituatie, die van alle vrije geesten de grootste waakzaamheid vergt, dr. K. Cuypers, voorzitter van het Humanistisch Verbond, maakte met een citaat van een onlangs speciaal aan het humanisme gewijd missiecongres, duidelijk, dat men ook in het katholieke kamp beseft hoe door het humanisme in het niet-kerkelijke volksdeel een positieve geestdrift is gewekt, een gevaarlijk verschijnsel, zo heette het daar, dat niet mag worden onderschat.

Diezelfde avond hield prof. dr. G. Stuiveling een boeiend betoog over de geschiedenis van de conflicten tussen wetenschap en dogma's, waarin hij aan de hand van vele bekende en minder bekende voorbeelden aantoonde, hoe steeds, zij het soms pas heel laat, ook de kerkelijke overheid zich moest neerleggen bij wat de vrije wetenschap aan onomstotelijke waarheden in de loop der eeuwen heeft ontdekt.

Deze eerste zittingsdag van het congres werd besloten met een lezing door de heer Imbert-Mergal, ere-inspecteur van het onderwijs in Frankrijk, die in een vrij academisch betoog een antwoord wilde geven op de vraag wat het rationalisme tot het mensdom kan bijdragen en daarbij uitvoerig de stijgende macht van de wetenschap besprak, ook in verband met het „avontuur in de kosmos” dat geheel in het teken van de rede staat.

De volgende dag stonden er liefst twaalf inleidingen op het programma, waarbij door de Fransen en Walen opnieuw allerlei aspecten van het rationalisme werden belicht. Die reeks werd geopend door de Franse professor Kahane, wiens welsprekende voordracht over de vraag of het rationalisme de basis kan zijn van een ethica, meteen al door de vraag van de lichtontvlambare prof. L. Flam, hoogleraar aan de Brusselse Universiteit, wat hij precies onder dat rationalisme moest verstaan, de eerste schermutseling over het verschil in uitgangspunt dat Vlamingen en Walen vooralsnog verdeeld houdt, opende.

Mede door het krappe tijdschema dat de voorzitters er toe bracht wel gelegenheid tot discussie te bieden, maar daarbij duidelijk te laterf merken, dat daar eigenlijk de tijd voor ontbrak, is het overigens tot een gedegen gedachtenwisseling over deze kardinale kwestie niet gekomen. Pas tegen het einde van de middag toen diezelfde prof. Flam in een toespraak over rationalisme en dogmatische dubbelzinnigheid, dit rationalisme verouderd en overleefd noemde, lag de knuppel weer voor ieder zichtbaar in het hoenderhok.

Op deze congresdag hebben ook drie Nederlanders de deelnemers toegesproken.

Mevr. mr. H. Singer-Dekker, heeft in haar inleiding over „Humanisme en ontvoogding van de vrouw” betoogd, dat de vrouw vrije keuze moet hebben, tussen het moederschap en een andere bestemming en aangetoond door een ver-

Lezingen voor de radio

12 oktober, 9.45 uur (VARA): Anna Blaman over: „Liefde en haat”;

19 oktober, 9.45 uur (VARA): Prof. dr. G. Stuiveling over: „Het recht om zichzelf te zijn”.

De tekst van deze lezingen is verkrijgbaar bij het Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht, door storting of overschrijving op giro nr. 30.49.60 of door insluiting van f 0,25 aan geldige postzegels.

gelijking met de vrouw van honderd jaar geleden, dat zij meer dan vroeger een eigen verantwoordelijkheid heeft en op weg is naar het onvervreemdbaar recht, haar eigen plaats in het leven te bepalen.

Over de gedachten die het Nederlands Humanistisch Verbond tot het praktisch humanisme brachten, heeft de heer D. d'Angremont het congres ingelicht, waarbij hij duidelijk maakte, dat die praktische arbeid niet de zieltjeswinnery tot oogmerk heeft. Na hem voerde mr. dr. J. in 't Veld het woord om een uiteenzetting te geven van het maatschappelijk werk op humanistische grondslag, dat in Nederland wordt verricht.

Op zondagochtend bracht de voorzitter dr. J. van Praag een boodschap over van de International Humanist and Ethical Union, die een grote verscheidenheid omvat van organisaties, uiteenlopend in verschijningsvorm en theoretische grondslag, maar gegrondvest op de gemeenschappelijke gedachte van de eerbied voor de menselijke persoonlijkheid en de menselijke verbondenheid.

Dit gezamenlijk uitgangspunt moet blijken uit wat wij doen in de wereld; wanneer wij onze menselijkheid niet verloochenen, moeten wij verantwoordelijkheid aanvaarden. Ons humanisme mag geen ijdel spel zijn van ons intellect maar moet een concrete vorm vinden.

Andere boodschappen werden overgebracht door de voorzitter van de Brusselse federatie der Libre Pensée, de vrijdenkersorganisatie, door de bejaarde president van de Liga van het Onderwijs, en door professor Kahane namens de Franse „Union Rationalist”.

Het congres vond zijn afsluiting en een samenvatting van de werkzaamheden die voor de Vlaamse deelnemers door Paul van Hercken en voor de Walen door Jean-Louis Hustin werd gegeven.

In zijn slotwoord zwaaide de voorzitter van de „Union Rationalist” lof toe aan zijn Vlaamse mede-president, bezegeld door de traditionele accolade. Op zijn beurt bracht dr. Cuypers hulde aan de grote toewijding waarmee mr. Mardens aan het welslagen van dit congres gewerkt had.

Die woorden waren zeker niet een ijdele formaliteit; bij alle verschil in inzicht is er tussen beide groepen ongetwijfeld de wil tot beter onderling begrip en de wens naar toenadering aanwezig. D-Z

Een ritmische afwisseling van activiteit en rust is kenmerkend voor scheppende activiteit. En deze is in arbeid, liefde en denken slechts mogelijk, indien de mens, wanneer en waar dit nodig is ook rustig tot bezinning kan komen en met zichzelf alleen kan zijn. Te kunnen luisteren naar de stem in zichzelf is een noodzakelijke voorwaarde voor het kunnen luisteren naar anderen, zoals het zich harmonisch met zichzelf vertrouwd weten de conditio sine qua non (voorwaarde zonder welke niet) is voor de mogelijkheid waarlijk met anderen om te kunnen gaan.

Erich Fromm in „De zelfstandige Mens”.

(Vervolg van pag. 3)

Dit toch al uiterst beknopte overzicht zou helemaal tekort schieten als ik geen melding maakte van enkele werken die de letterkunde zelf, in de ruimste zin, tot onderwerp hebben. In „Een eeuw nederlandse letteren” behandelt Dr. Garnt Stuiveling het tijdvak 1813-1920. Litteraire kritieken en beschouwingen van Victor E. van Vriesland zijn verschenen in twee delen „Onderzoek en Vertoog”; zij geven een beeld van de „innerlijke bewegingen” in de nederlandse en europese literatuur van ongeveer 1915 tot heden. Van mevr. dr. Annie Romein-Verschoor is er een bundel essays en redevoeringen getiteld „Spelen met de tijd”, overwegend cultuurhistorische beschouwingen van een scherpzinnige vrouw die geen blad voor de mond neemt. Tenslotte is daar „Eva en de dichters”, een dichtelijke en boeiende studie van Anthonie Donker over het paradijsverhaal.

Laat ik de omlijsting van deze luchtfoto van een jaar nederlandse literatuur mogen sluiten met een citaat van de ook in het begin genoemde franse schrijver Albérès: „litteratuur... is een wisselstroom van intuïtie en fantasie, die de onderlinge verbondenheid en het observatievermogen der mensen voedt.”

Een halve eeuw „publieke boekenkast”

„Toon mij uw boekenkast en ik zal zeggen, wie gij zijt” luidt een variant op een uitspraak, die maar nauwelijks meer bekendheid geniet dan deze variatie. Wie zich echter even beraadt op dit zo gemakkelijk gehanteerde woord voelt zich door twijfel beslopen. Het is zeker waar, dat de belangstelling van een enigszins ontwikkeld mens zich afspiegelt in de inhoud van zijn boekenkast; het is waar, dat iemand, die zich op welk gebied dan ook specialiseert, zich van een aantal vakwerken op zijn terrein voorziet en dat men door zijn keus op het gebied van ontspanningslectuur zijn persoonlijke smaak verradt. Maar zo min als dit axioma opgaat voor die 50% der Nederlandse boerenbevolking, of die 30% der arbeidende klasse, die volgens de statistieken nooit een boek onder ogen krijgt, zomin gaat het op voor de lezer, die zich zelfs de aanschaf van een geringe hoeveelheid zorgvuldig geselecteerde lectuur nauwelijks of niet kan permitteert, of de belangstellende leek, die in zijn vrije tijd vele, veruiteliggende terreinen der wetenschap afgraast.

Deze lieden zullen u verwijzen naar hun gemeenschappelijke boekenkast: de bibliotheek. Niet het particulier uitleenbibliotheekje („een boek voor m'n moeder, het mag wel een beetje realistisch), maar de openbare bibliotheek (lieft met een leeszaal) met zijn op de behoeften van de omwonende lezende en lerende bevolking afgestemde boekenschat.

De openbare bibliotheken, „leeszalen” werden zij weldra genoemd, stammen uit het eind van de vorige eeuw, toen het groeiend zelfbewustzijn van de arbeidende klasse een voor ieder toegankelijk boekenbezit wenselijk, en uit paedagogisch en sociaal oogpunt zelfs noodzakelijk maakte. Wat er bestond aan wetenschappelijke bibliotheken was slechts voor een kleine groep toegankelijk; bestaande „leesmuzea” en volksbibliotheken waren te eenzijdig op ontspanning ingesteld om de volksoontwikkeling op werkelijk brede basis te dienen. Ziedaar de situatie waaruit de idee van de „openbare leeszaal en bibliotheek” geboren kon worden; een idee, die zich nog vóór de eeuwwisseling in de eerste bibliotheken manifesteerde.

Dat een instelling, die zowel ontwikkeling als ontspanning wil brengen aan een publiek, dat alle lagen van de bevolking omvat, in ons land niet zonder meer tot bloei kon komen, spreekt helaas voor zichzelf; zeker, de „leeszaalgedachte” sloeg in, maar daarmee begon de strijd om de middelen enerzijds, de strijd om het behoud van de algemeenheid anderzijds.

En hier treedt dan de Centrale vereniging voor openbare leeszalen en bibliotheken, de jubilerende C.V. het perk. Sinds de oprichting in 1908 spande deze vereniging zich in voor een redelijke subsidiëring van dit werk, dat zonder subsidie gevaar zou lopen door contributies discriminerend op te treden. Het was ook deze vereniging, die kans zag te blijven coördineren, toen achtereenvolgens een katholieke en een Protestants-christelijke bond ontstonden, die aan de algemeenheid van hun boekertijen levensbeschouwelijke palen en perken wensten te stellen. Met open oog voor een ieders overtuiging leidde de C.V. de gezamenlijke opmars van deze drie voorstanders van de openbare bibliotheek.

Maar de Centrale Vereniging doet meer dan subsidies bepleiten en de goede verstandhouding tussen de bonden in stand houden; een greep uit het jaarverslag leert ons dat. Er is een opleidingscommissie, die de bibliotheken voorziet van directeuren, assistenten en jeugd-, muziek-, en hulpassistenten, die aan de in de rijks-subsidievoorwaarden gestelde eisen voldoen. De vereniging regelt uniforme sociale voorzieningen, salariering en arbeidsvoorwaarden bij de aangesloten bibliotheken. Een publiciteitscommissie gebruikt alle mogelijke media om het grote publiek te bereiken en van het bestaan en doel van de bibliotheken op de hoogte te brengen.

Binnen de bibliotheekwereld geeft de C.V. in samenwerking met de Nederlandse vereniging van bibliothecarissen een tweetal tijdschriften uit en is zij, eveneens in nauw contact met bovengenoemde vereniging, actief door het deelnemen aan en tot organiseren van congressen in binnen- en buitenland. Noemen wij dan nog het uitgeversfonds, het bureau Boek en Jeugd en

de materiële dienstverlening (gezamenlijke aanschaf van meubilair e.d.), dan heeft u althans enig inzicht in de verscheidenheid van taken die de C.V. in de loop der jaren op de schouders heeft genomen.

Wij willen u niet vermoeien met een overvloed van cijfers (wie zich hiervoor interesseert vindt genoeg van zijn gading in de jaarverslagen of het aardige boekje, dat de C.V. bij haar vijftigjarig jubileum heeft uitgegeven) maar wel willen wij u aan de hand van een aantal cijfers doen delen in onze vreugde over de groeiende belangstelling van (en ook voor) de jeugd. Zo is bijvoorbeeld het percentage jeugdboeken tussen 1948 en '56 bij een gestaag groeiende boekenbezit gestegen van 6% tot 15,5%. De uitleenfrequentie (per band per

(Vervolg op pag. 6)

De mens in het bedrijf

I

De kapotte brilleglazen

Een terneergeslagen moedeloze figuur! Het leven heeft het hem niet gemakkelijk gemaakt. Hij komt vragen of het sociaal voorzieningsfonds hem kan helpen aan f 35,- want zijn bril is stuk geweest en hij kan dit bedrag niet zelf betalen.

De aarzelande wijze waarop hij over zijn bril spreekt doet vermoeden, dat hij het wezenlijke van zijn moeilijkheden verzwijgt. Met enig geduld komt het er ook uit. Nee, zijn bril is niet stuk of stuk geweest. Ja, hij heeft een krantenwijk als bijverdienste en hij heeft een bedrag van f 35,- aan abonnementsgelden niet afgedragen. De krant eist, dat hij dit bedrag deze week zal betalen. Doet hij dit niet dan verspeelt hij zijn wijk en hangt hem misschien nog iets ergers boven het hoofd.

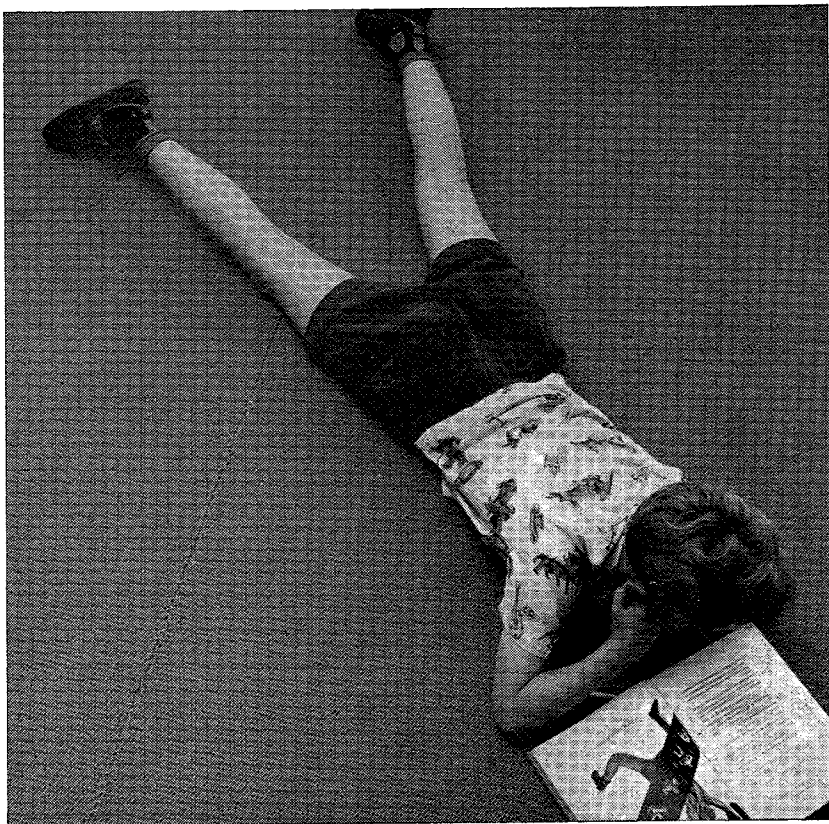
Heeft hij die krantenwijk dan zo hard nodig? Ja, van zijn loon zou hij met zijn gezin best kunnen leven als... ze maar een huis hadden. Zij wonen bij de ouders van zijn vrouw in en zijn schoonmoeder eist van zijn vrouw telkens meer geld. Betalen ze dat niet, dan is het voortdurend ruzie, een hel om in te leven. Maar een woning kunnen zij niet los krijgen. Lid van een woningbouwvereniging zijn zij ook niet. Zijn nergens lid van. De contributie kunnen zij niet betalen.

Ja, zijn vrouw is te goed voor haar moeder en geeft weg wat er gevraagd wordt. (Uithuizing blijkt in andere vormen mogelijk dan in de vorm van te weinig loon).

Zijn schoonvader verdient goed maar schoonmoeder is een vrouw met een „gat in haar hand”. Dat gat kunnen zij ook niet dichtten. Moedeloos staart hij voor zich uit.

Het sociaal voorzieningsfonds neemt contact op met zijn krant en stelt zich garant voor de f 35,-. Het bedrijf neemt contact op met de gemeente en weet een woning voor hem los te krijgen. Enige maanden later is hij weer een mens, die vertrouwen heeft in het leven en in de toekomst.

Achter brilleglazen gaat meer schuil dan een paar ogen. K.

Wie jong met het boek vertrouwd is heeft een grondslag geschapen voor een rijke geestelijke ontplooiing. De openbare bibliotheken vervullen in het contact tussen de jeugd en het boek een belangrijke taak.

OUD WORDEN

een andere benadering

Er is veel veranderd in deze eeuw: betere verzorging van hen, die de 65 gepasseerd zijn en meer begrip voor hun moeilijkheden. De toestand, die Speenhof schetste in het schrijnen-de liedje: „Opoe had d'r hele leven voor d'r kinderen gesjouwd”, dat eindigt met „tot de kleine meid kwam zeggen, dat d'r opoe niets meer zei,” behoort gelukkig tot een verleden, dat zo niet geheel, dan toch grotendeels, overwonnen is. Het ouderdomspensioen, de vele tehuizen voor ouden van dagen, de bejaardencentra, de grotere aandacht door medici besteed aan ouderdomskwalen en de ernst, waarmee de vraag: „Wat moet er gedaan worden om de overgang van het werkzame leven tot de eindperiode minder zwaar te maken?” gesteld wordt, het zijn evenzovele tekenen van de ingetreden veranderingen.

Ik constateer dit uitdrukkelijk en zeg er bij, dat ik dit resultaat van de grootste betekenis acht, voordat ik daar aan toevoeg: en toch is dit niet voldoende. Laat het laatste niet misverstaan worden. Het slaat niet op de ongetwijfeld nog bestaande behoefte aan uitbreiding van het reeds bereikte. Ik ben, dacht ik, niet te optimistisch, als ik zeg, dat dit wel in orde komen zal al is er nog zeer veel te doen. Ik doel veeleer op de onbevredigende plaats, die „de oudjes”, zoals zij neerbuigend vriendelijk genoemd worden (spreekt men niet met een dergelijke stembuiging van „de kleintjes”), innemen in de huidige samenleving. Zij gevoelen zich aan kant gezet. Hun positie heeft iets negatiefs ondanks de zo veel betere verzorging. Ik zou het, wat para-

(Vervolg van pag. 5)

jaar) bedraagt, bij een gemiddelde van 4, voor jeugdboeken 8,5. En tenslotte: de 148 aangesloten leesalen en uitleenbibliotheken exploiteren niet minder dan 264 jeugdafdelingen; de leeszaalgedachte, die overal zo is ingeslagen heeft zeker niet het minst de jeugd gegrepen, wat dus voor de toekomst het beste doet verwachten. Dat ook de regering deze ontwikkeling ziet en toelicht blijkt uit de kortelings ingestelde jeugdsubsidie.

Zonder pessimistisch te willen zijn kunnen wij toch moeilijk eindigen zonder u van enkele desiderata van de C.V. te vertellen. Helaas zijn het bijna alle in essentie financiële problemen. Daar is het tekort aan deskundig personeel, want al is een functie bij een openbare bibliotheek geen liefdewerk meer, het blijft in betaling nog duidelijk achter bij allerlei beroepen, die een gelijke geestelijke voorbereiding vragen.

Veel geld ook is er nodig om het boekenbezit op peil te houden; niet alleen moeten er steeds nieuwe boeken worden aangeschaft, van vele boeken moeten ook meer exemplaren aanwezig zijn om aan de grote vraag te kunnen voldoen en te grote slijtage bij een hoge uitleenfrequentie te voorkomen. En tenslotte ziet de Centrale Vereniging verlangend uit naar een bevredigende subsidieregeling voor het platteland, waar het bibliotheekwezen schreeuwend duur is door de veel geringere bevolkingsdichtheid en het relatief hogere aantal benodigde boeken. Vlotte bediening van de lezers ten plattelande is daarom een aanhoudende zorg voor de C.V.

Wij vertrouwen er echter op dat dit belangrijke instituut al deze wensen op bevredigende wijze zal kunnen oplossen en door een rijk boekenbezit een volumineuze steen kan blijven bijdragen aan de geestelijke ontwikkeling van ons volk.

R. W. D.

doxaal, zo kunnen zeggen, zonder daarmee te kort te doen aan mijn waardering voor al wat gedaan is, juist in die verzorging steekt een element, dat, uiteraard onbedoeld, op dat negatieve, op dat wat zij *niet meer kunnen* de nadruk legt. Ook kinderen, die nog niet kunnen schenkt men extra zorg en extra aandacht van deze aard.

Dit lijkt een onverdiend verwijt, gericht tot hen, die nog niet zo ver zijn, nog niet belanghebbend dus en toch hun tijd, hun aandacht en toewijding geven aan de bejaarde medemens. En bovendien een ongegrond verwijt. Het *is* immers zo, er *is* extra zorg en aandacht nodig.

Allereerst dan dit: ik doe geen verwijten, ik wil slechts de bestaande situatie zien, zoals die is. En ik richt mij tot degenen, die wel zo ver zijn, tot al degenen, die met hun ouderdom klaar moeten komen en die dat niet al te best afgaat. En ik zou dat niet zo openhartig durven doen, als ik zelf niet een van hen was.

Is het nu werkelijk zo, dat oud worden alleen betekent telkens weer pijnlijk ervaren, wat men *niet* meer kan, wat men *niet* meer heeft? En dat men daar wel de ogen voor sluiten kan, althans een tijdlang, maar dat dit zelfbedrog niet duren kan, dat men de moeilijkheid alleen maar groter maakt door haar te verschuiven. Dan zou de levenswijsheden van de oude dag slechts kunnen zijn: berusten in het onvermijdelijke, een houding evenzeer, ofschoon op een andere manier, negatief als een vruchteloos verzet of het klagend terugzien naar wat onherroepelijk voorbij is.

Het is zo, wie oud geworden is, zelfs als zijn gezondheid niets te wensen over laat, kan niet meer alles wat hij vroeger kon, zijn lichamelijke krachten nemen af, zijn tempo is niet meer wat het geweest is. Ieder van ons kan zo nog wel een poosje doorgaan met „niet” of „niet meer” zeggen, maar als hij dit negatieve zo uitdrukkelijk vaststelt en zichzelf daarbij nog op de borst slaat omdat hij niet meedoet aan de onder ons gangbare zelfmisleiding, heeft hij dan het laatste woord gesproken over de situatie, waarin hij na 65, 70 of meer jaren geraakt is? Heeft hij dan de volle werkelijkheid van het oud zijn gezien?

Menigeen beantwoordt deze vraag met ja en ik begrijp dat, want maar al te vaak kwelt ons het bewustzijn van het contrast tussen toen en nu. Toch is dat niet de enige oorzaak dat de ouder wordende mens zulk een minderwaardigheidsgevoel, want dat is het, heeft, zelfs niet de voor naamste.

In onze samenleving wordt een mens gewaardeerd naar wat hij presteert en wij allen, ook wij ouderen, beschouwen dat als een vanzelfsprekende zaak. Onze taal wemelt van zegswijzen, die deze beoordelingsmaatstaf tot uitdrukking brengen: rust roest, wie niet werkt zal ook niet eten enz. Schoolliedjes, stichtelijke spreuken, ethische zwaarwichtigheden, die vrijwel iedereen serieus neemt, getuigen ervan. De arbeid, de productieve arbeid, die hij verricht, bepaalt de waarde van de mens. Geen wonder dat velen, wanneer het arbeiden ophoudt, het gevoel krijgen, dat de grond hen onder de voeten wegzinkt. Die arbeid gaf immers inhoud aan hun bestaan, betekenis aan hun persoonlijkheid, het gaf hun bovendien dat minimum aan zelfrespect, dat ieder mens nodig heeft om echt te leven. En, nu hij uitgeschakeld is (het veel gebruikte woord spreekt boekdelen), nu begint hij duidelijker dan voordien te gevoelen wat hij niet meer kan. Hij mag nu zich verdiepen in en gaan spreken over wat hij gepresteerd heeft. Pover surrogaat. Zo verlegt hij het zwaartepunt van zijn bestaan

van het heden naar het verleden of hij zoekt op nieuw werk en doet, alsof alles bij het oude gebleven is, voor zo lang als het duurt.

Maar het kwaad wordt niet in de wortel aangestast, hij komt er niet toe zich af te vragen of die hem maar half bewuste achtergrond van deze houding de juiste is, of het dogma van de prestatie – dit woord is al niet toereikend meer, het moet topprestatie zijn – de toets der kritiek kan doorstaan.

Het is niet altijd zo geweest, dat wie oud geworden was, afgedaan had, omdat hij aan het gewone leven geen deel meer had. Uit de oudste Griekse traditie treedt de legendarische figuur van Nestor naar voren, de wijze grijsaard, die in kritieke situaties de juiste weg wist te wijzen. En in historische tijden? Sparta kende zijn Raad der Ouden en in het oude Rome speelde de senaat een dergelijke rol. In déze bejaarden zag men niet degenen, die niet meer mee konden doen, maar de mensen, die van het leven geleerd hadden, wiens inzicht en wijsheid de gemeenschap ten goede kwam. Resten van deze zienswijze kan men ook nu en hier nog aantreffen, helaas resten, de algemene opinie is een andere.

Die algemeenheid heeft ongelijk. Het gaat in het leven niet in de eerste plaats om *wat de mens doet*, hoe belangrijk dit in bepaalde gevallen ook mag zijn en dus voor de bejaarde niet om wat hij gedaan heeft, maar om *wie hij is*, beter om wie hij in de loop van zijn leven geworden is, dit laatste dan niet te beoordelen naar de positie, die hij bekleedt of het aanzien, dat hij geniet, maar naar het formaat van zijn persoonlijkheid. Wat hij gewonnen heeft aan inzicht, aan levenswijsheden, aan innerlijk evenwicht en zelfbeheersing, aan bereidheid te dienen, dat telt. Dat kan, ook als de jaren van vruchtbare arbeid al lang achter hem liggen de hechte grondslag zijn voor zijn zelfrespect, dat kan andere vruchten afwerpen dan die van zijn werk voor al degenen, die met hem in aanraking komen.

Het zal duidelijk zijn, dat als het uitgangspunt, dat de houding tegenover het eigen leven bepaalt, in de hier aangegeven zin veranderd is, de ouderdom een levensperiode wordt, die een geheel eigen zin heeft. De noodzaak om wat men nog kan te vergelijken met wat men vroeger vermocht is niet meer aanwezig, de uit zulke vergelijkingen voortkomende moeilijkheden treden op de achtergrond, er komt iets anders, iets positiefs voor in de plaats.

De herfst van het leven biedt de mens nieuwe mogelijkheden. Ik meen mij ter ondersteuning van deze bewering op feiten te kunnen beroepen, feiten, die ieder, die deze periode nadert, voor zichzelf, kan constateren. Enige van deze mogelijkheden wil ik aanwijzen. Wie die eenmaal in het vizier gekregen heeft, zal nog andere, gelijksoortige ontdekken.

Wanneer iemand ouder begint te worden komt hij er vaker dan vroeger toe om zich van tijd tot tijd aan de dwang van de hem steeds voortdrijvende gebeurtenissen te onttrekken, een ogenblik stil te staan en terug te zien. Soms blijft het bij een onvruchtbaar betreuren „dat het zo gauw gaat”, wat eigenlijk betekent, dat men het heden devalueert door heimelijk het verleden terug te wensen. Dat is wel een bijzonder slechte manier om de leventijd voor te bereiden, waarin er zo veel méér te betreuren zal zijn. Soms echter is het anders. Een neiging tot bezinning ontwaakt. Men tracht zich dan rekenschap te geven van de wijze, waarop men tot nu toe door het leven gegaan is. Vragen verrijzen. Wat zijn de drijfveren in mijn leven geweest? Wat ik najoeg, had dat werkelijk waarde? Was er wel sprake van *mijn* streven of heb ik mij veeleer laten gaan op de stroom van de gebeurtenissen en laten beïnvloeden door wat er van buiten tot mij kwam? Heb ik de juiste houding weten te vinden tegenover wat er in de wereld voorviel, tegenover de anderen en tegenover mijzelf? De juiste houding, d.w.z. die, welke het mij mogelijk maakt met mijzelf in het reine te komen en te blijven?

IK denk er ZO over

Misverstand

De rubriek „Ik denk er Zo over” geeft ieder een kans, subjectieve meningen te uiten met de gezonde mogelijkheid te worden tegengesproken en daardoor genoodzaakt, eigen bedoeling te herzien of scherper te formuleren.

Zo is mij door de reacties van de heer Veen gebleken, dat mijn uitdrukkingswijze tot misverstand heeft geleid en ik zal proberen, hetzelfde in andere woorden te zeggen. Hierbij ga ik uit van een uiting van Einstein, met instemming geciteerd door de heer Veen. Deze meent ten onrechte, dat ik deze uiting gevaarlijk zou vinden voor het moderne humanisme – terwijl zij precies mijn eigen bedoeling weergeeft.

Het citaat luidt: „Wij weten van het voor ons ondoorgroondelijke, van de manifestaties der diepste wijsheid en stralendste schoonheid.”

Uit dit voor het denken onverklaarbaar „weten” putten wij kracht in noodtoestanden, wanneer wij in vertwijfeling vragen „waarom” en ons verstand geen antwoord vindt.

De grote waarde van het moderne humanisme ligt voor mij hierin, dat het op noodtoestanden reageert met de daad, met menselijkheid. Daarom ben ik lid van het Verbond en wens het een zo wijd mogelijke sfeer, waarin tegelijk de begrenzing van het menselijk denken en de ondoorgroondelijkheid van mens-zijn worden erkend.

Ditzelfde heeft de heer Jonker bedoeld, toen hij in „Ik denk er Zo over” van 9 augustus schreef: „Een humanisme, dat confrontatie met het levensgeheim schuwt en de onbeantwoordbare vragen naar „zijn” en „zin” niet meer stelt,

is als het leven van iemand in een gesloten huis zonder vensters.”

In de laatste aflevering van „Mens en Wereld” richt de heer Veen zich tot de heer Jonker en mij en geeft mij daardoor nog een kans, het misverstand op te heffen. Hij meent, dat de heer Jonker „het gehele boven-natuurlijke gebied weer aan de orde heeft gesteld.”

Deze splitsing in „natuurlijk” en „boven-natuurlijk” is voor mij onaanvaardbaar; ik ken maar één menselijke werkelijkheid, alleen te splitsen in wat wij kunnen begrijpen en dat, waartoe ons denken geen toegang vindt.

De heer Jonker is ervan doordrongen, dat het menselijk vragen naar de oorsprong van alle ontstaan en vergaan onbeantwoord zal blijven. Hij gelooft dus evenmin als ik in een objectieve, voor allen geldige waarheid – in een voor mensen betreedbaar gebied achter onze kenbare werkelijkheid. Er is alleen de subjectieve ervaring, die Einstein noemde „een weten van het ondoorgroondelijke.”

Dit „weten” is geen vast te houden zekerheid, maar uitzicht naar een steeds wijkend verschiets.

Nietzsche heeft dit o.a. uitgedrukt in aphorisme 482 van „Der Wille zur Macht”: „Onze vermeende waarheden zijn gezichtsbedrog; wij plaatsen daar een woord, waar onze onwetendheid begint, waar wij niet verder kunnen zien. Het zijn horizonlijnen van ons ervaren, maar geen waarheden.”

F. REDDINGIUS SALOMONSON

Zulke ogenblikken van bezinning kunnen er toe leiden, dat men zich beter bewust wordt van eigen menselijke roeping. Een verder reikend inzicht in wat het leven waard maakt geleefd te worden kan, en dat is in dit verband het belangrijkste, het besef doen groeien, dat het er allerleest op aan komt wat voor een mens men is.

Meestal komt deze in de oudere mens vanzelf groeiende neiging eerst tot haar recht onder de druk van lotgevallen, die hem er pijnlijk aan herinneren, dat niet altijd alles van een leien dakje gaan kan. Dan wordt het ernst. In plaats van filosofische bespiegeling als boeiende bezigheid of aangenaam tijdverdrijf komt het dan tot zelfbezinning, die niet rust, voordat een zeker innerlijk evenwicht hervonden is.

Deze zelfbezinning bereidt voor op de levensavond. Zij maakt de mens minder afhankelijk van zijn eigen moeilijkheden, van het geheel of gedeeltelijk wegvallen van de erkenning en het aanzien, dat hij placht te genieten en zij maakt hem het vinden van de positieve kanten in zijn veranderd leven mogelijk.

Van groot belang is ook de ontdekking, die men in het tot zichzelf inkeren doen kan, dat de waarde van de doeleinden, welke men zich in zijn leven gesteld of half bewust nagestreefd heeft, een andere is dan men zich voorgesteld had. Zij wekt het inzicht in de betrekkelijkheid van vele, om niet te zeggen van alle dingen, wat weer tengevolge heeft, dat men milder wordt in zijn oordeel.

Men versta dit laatste niet verkeerd. Het vermogen goed van kwaad, waar van onwaar te onderscheiden wordt door dit inzicht niet verzwakt, het tegendeel is het geval, maar in een concrete situatie gesteld tegenover iemand, die zich zo gedraagt dat een veroordeling voor de hand ligt, valt het gemakkelijker dit oordeel op te schorten, de daad niet alléén te zien als overtreding van een ethisch gebod, maar haar ook te beschouwen in het licht van het verleden van de betrokkenen en de overige invloed uitoefenende omstandigheden. Milder ook wordt het oordeel, doordat men er zich meer van bewust worden is, nooit met zekerheid te kunnen zeggen, hoe men zelf in die situatie gehandeld zou hebben. Hoe het eindoordeel ook uitvalt, deze houding maakt een andere benadering van de medemens mogelijk, die natuurlijk ook vroeger, toen het oordeel minder bezonnen was en de nadruk eerder gelegd werd op wat er misdaan was, niet onmogelijk was, maar nu toch gemakkelijker verwezenlijkt wordt.

Deze verandering in de innerlijke gesteldheid voert mij dan vanzelf tot een derde mogelijkheid.

Voor deze geldt evenals voor de twee andere: nieuw in de strikte zin van het woord is zij niet, maar de mens, die midden in het volle leven staat en in beslag genomen wordt door het van alle kanten op hem afstormend werk, vindt, uitzonderingsgevallen daargelaten, niet de gelegenheid voor deze vorm van zelfbezinning. Anders kan dit worden, als de ouder wordende mens meer rust wordt gegund. Weliswaar zal er weinig veranderen, zolang hij die rust alleen maar als een belemmering voelt. Eerst als hij haar positief kan waarderen, als hij uit eigen ervaring weet hoe heilzaam de innerlijke rust is, die daaruit voort kan komen, krijgt de derde mogelijkheid en reële kans.

In ogenblikken van zelfinkeer, zoals die hierboven beschreven zijn, heeft hij al beseft, hoe onbelangrijk veel is van wat hem vroeger hevig beroerde, hij heeft afstand genomen tot zichzelf, tot eigen voorkeur en afkeer, tot de eigen al te gemakkelijke oordeelvellingen, tot de eigen verlangens en dus ook tot de eigen noden.

Door herhaalde ervaringen van deze aard groeit er iets in hem van een innerlijk evenwicht, dat niet zo licht meer verstoord wordt door wat

hem persoonlijk raakt. Men verwarre deze toestand niet met die van onverschilligheid, die zich zo weinig mogelijk van de eigen aangelegenheden wil aantrekken en uiteraard nog minder van die van anderen. Het tegendeel gebeurt: door wat ons zelf raakt op een afstand te plaatsen wordt het uitzicht op de zorgen der anderen vrijer. In zulk een toestand van wat ik zou willen noemen actieve rust – hij is innerlijk helder wakker – weet hij zich dicht bij de bron van alle leven, deel van het geheel. Wat er om hem heen, schoon buiten hem om, gebeurt, gaat hem zelf aan. Meer en meer staat hij open voor het wel en wee van anderen. Wee en wel. Niet alleen het medelijden (in de goede zin van het woord) maar ook het mede-verheugen wordt hem beter mogelijk, het medeleven in vele opzichten.

En naarmate zijn gemoedsrust dieper wortelen gaat, beïnvloedt die op steeds ongedwongen wijze zijn gedrag. Straks zal zijn lichamelijke toestand hem misschien niet meer toestaan veel te *doen*, het veel *zijn* voor anderen blijft hem over en dit kan aan zijn laatste jaren een inhoud geven, die hem bestand maakt tegen het telkens weer gewaarworden, dat zijn krachten minder worden en dat wat vroeger zijn leven vulde steeds verder buiten zijn bereik komt te liggen.

Zo zijn er zieken, die niet beter kunnen worden, dit weten en die toch, als iemand bij hen komt om hen wat op te monteren, niet klagen, niet spreken over hun kwaal, maar rustig hun enkele woorden zeggen, hun belangstellende vragen doen. De bezoeker gaat heen, niet alleen met een gevoel van opluchting, omdat een zware karwei hem zo licht gevallen is, maar ook met de vreemde herinnering aan een ziekenbezoek, waarin het hem was, alsof hij zelf de ontvangende in plaats van de gevende partij was.

Wat zal er van deze mogelijkheden in ons terecht komen? Dat hangt van veel factoren af.

Hoe diep is het (bij)geloof aan het alleenzalmakende van de tastbare prestatie geworteld?

In hoeverre hebben wij ook vroeger al de zwaren gevoeld van het rusteloos voortgejaagd worden? Ik bedoel niet dat van de daaraan vastzittende tot uitputting toe groeiende vermoeidheid, maar dat van het innerlijk te kort komen.

Hebben wij ons voorbereid op de overgang van het „werkzame” in het „rustende” leven, door ons tijdig vertrouwd te maken met de omschakeling (niet uitschakeling), die dan noodzakelijk is?

En bovenal, in hoeverre is er al veel eerder de behoefte aan bezinning, aan het beoefenen van de kunst met onszelf alleen te zijn, geweest? Hebben wij van tijd tot tijd de snelle voortgang van de gebeurtenissen kunnen onderbreken, ons aan haar zuigkracht kunnen onttrekken en de rust tot zelfinkeer kunnen vinden?

Een andere benadering, die ik naast en niet in de plaats van die wil stellen, welke zo vele werkers voor een betere bejaardenzorg bezig houdt. Verbetering van de uiterlijke omstandigheden, waaronder het oud worden verloopt is en blijft nodig, maar die zal eerst volop vruchten afwerpen, als zij gepaard gaat met versterking van de geestelijke weerstand, met verzorging van de innerlijke mens.

Het omgekeerde is even waar.

D. H. PRINS

Het Humanistisch Thuisfront zoekt voor een nieuw te stichten militair tehuis bij de legerplaats 't Harde een **TEHUISLEIDER** tegen een aanvangssalaris van f 435,- per maand plus vrij verlichting en verwarming. Uitvoerige sollicitaties met vermelding van leeftijd, burgerlijke staat, genoten opleiding etc. te richten aan het Centraal Bureau van het Humanistisch Thuisfront, Hekelveld 16 te Amsterdam.

De vlag uit — of niet?

Het Humanistisch Thuisfront bestaat op 14 oktober van dit jaar 10 jaren. Insiders weten dat het Humanistisch Thuisfront soms met ernstige tegenslagen soms met enige voorspoed haar werk ten bate van de militairen heeft opgebouwd. Op dit ogenblik zijn er drie militaire tehuizen, een vierde tehuis, bij de legerplaats 't Harde te Doornspijk, is in aanbouw, het Vormingscentrum van het Thuisfront dat gevestigd is in De Ark ondervindt een sterk groeiende belangstelling, het is vrij zeker dat nieuwe mogelijkheden voor het Humanistisch Thuisfront in de komende jaren zullen worden geopend.

Dus kan de vlag uit en het feest een aanvang nemen?

Ik weet het niet.

Zeker er zal een zekere feestviering zijn. Op 25 oktober zal dat feest in het militair tehuis De Leemberg te Nunspeet min of meer intiem worden gevierd. 's Avonds is er een feestavond voor militairen.

Enkele dagen later (waarschijnlijk 29 oktober) zal naar aanleiding van dit lustrum een gespreksmiddag worden gehouden over het vraagstuk van de Humanistische geestelijke verzorging. Dit gesprek zal worden ingeleid door drie geestelijke verzorgers, één van Protestante, één van Katholieke en één van Humanistische zijde, die ieder hun visie op dit probleem zullen geven. Dit gesprek wordt gehouden in het Erasmushuis te Utrecht.

Er gebeurt dus wel iets dat de aandacht op dit lustrum zal vestigen en bovendien en vooral is er in de kring van het Thuisfront de vreugde over het prachtige nieuwe militaire tehuis dat in Doornspijk in de lente van het volgende jaar zal kunnen worden geopend.

Maar toch. Moet de vlag wel uit?

Wij kunnen op dit moment twee dingen niet vergeten. In de eerste plaats niet het feit dat de minister van oorlog tot op dit ogenblik weigert om Humanistische geestelijke verzorgers toegang te geven tot de kazernes hetgeen betekent dat buitenkerkelijke militairen verstoken zijn van geestelijke verzorging of genoeg moeten nemen met verzorging door veldprediker of aalmoezenier. Op dit punt zijn de militairen er in Nederland dus slechter aan toe dan degenen die in een gevangenis zitten want daar wordt humanistische geestelijke verzorging wel toegelaten.

Is er dus voor het Thuisfront wel reden om de vlag uit te steken?

In de tweede plaats mogen we nimmer vergeten dat het Thuisfront slechts reden van bestaan heeft door het afschuwelijke feit dat de landen van de wereld inplaats van op een menswaardige wijze samen te werken, elkaar tot de tanden gewapend met de meest afschuwelijke wapens, tegemoet treden. Het Humanisme kan niet anders zijn dan een fel menselijk protest tegen deze ontaarde situatie.

Zolang de situatie is zoals ze is zal het Thuisfront doorgaan met de verzorging van militairen.

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: **dr. H. Bonger**
Redactiesecretaris: **H. P. Danz, Schie-
weg 87c, Rotterdam**, telefoon 80641
Administratie, abonnementen en ad-
vertenties: **Oudegracht 152, Utrecht**,
telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v.
Humanistisch Verbond, Utrecht
Advertentietarieven op aanvraag.
Kleine advertenties f 0,20 per woord
Abonnementsprijs voor leden van het
Humanistisch Verbond f 5,— per jaar,
voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—;
losse nummers f 0,30.

Maar is er veel reden tot vreugde?
Wat mij betreft mag de vlag wel uit op 14 en 25 oktober maar laat het zijn in een besef van bitterheid dat dit alles nodig is.

Ontbreekt dit besef dan komt eenmaal het moment dat we de vlag voor goed kunnen inhalen.
H. LIPS

Apoth. ass. 30 jaar, gesch., eiseres, wenst **KENNISMAKING** met een net degelijk heer.
Brieven onder no. oktober, 1, bureau van dit blad.

Besch. dame, 49 jaar, kinderen gehuwd, zoekt **NIEUW LEVENSDOEL**. Prima huisvr. Liefst klein gezin waar vrouw ontbreekt. Bij voorkeur Gooi of Utrecht.

Brieven onder no. oktober, 2, bureau van dit blad.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,— per jaar

De kerkelijke zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijke zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris J. IJSENNEGGES, Stadionkade 51, Amsterdam

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de

**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstreckt U gaarne inlichtingen

CREMATIE

*Heeft U reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.
Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*

**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
CREMATIE**

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon 1700-554797

LANDDAG 2 NOVEMBER

te Amersfoort van 10.30 — 16.15 uur

Onderwerp: „**Het mensbeeld in de
hedendaagse kunst**”

Sprekers: **ANNA BLAMAN** (literatuur)
PAUL CITROEN (beeldende kunst)

Voorzitter: Prof. Dr. Libbe van der Wal

Aanmelden en inlichtingen:

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**
Oudegracht 152, Utrecht